

LARS HULTKRANTZ

Svar till Hössjer

Svante Hössjer bemöter den ledare i vilken jag kritiserade statens stöd till massa-

Docent LARS HULTKRANTZ är verksam vid Institutionen för skogs-ekonomi, Sveriges lantbruksuniversitet, Umeå.

vedskartellerna. Detta stöd tar sig två former. För det första har riksdagen stiftat en särskild kartelllag (Lag (SFS 1987:588) om träfiberråvara) som regeringen använder för att ingående reglera hur stora kvantiteter inhemsk massaved de olika företagen får köpa (eller hur stor kvantitet träfiberråvara som måste importeras, tillverkas genom upparbetning av grenar och

toppar etc).¹ För det andra har staten registrerat och godkänt kartellerna samt därtill, genom NO [1987], uttalat sitt stöd för de svenska massabolagens åtgärder för att hindra svenska skogsägare från att sälja virke till Finland.

Det finns ingen anledning att förväna sig över att massaindustrin vill bedriva kartellverksamhet. Detta är fullt naturligt. Sådan verksamhet ökar kartellmedlemmarnas vinst. Frågan är istället om staten, som ju bör se till det samlade ekonomiska utfallet och inte bara resultatet för en viss grupp, bör stödja eller motarbeta sådan verksamhet. (Så ställer sig följande frågan även för en fritt tänkande skogsökonom, som ju kan glädja sig också över inkomster som tillfaller skogsägare och sågverksföretag.)

Enligt Hössjer finns det i detta fall ingen motsättning mellan massabranschens intresse och det samhällsekonomiska intresset. För det första är det tydligen tvivelaktigt om det finns några karteller, det rör sig om "Hultkrantz karteller". För det andra har "kartellerna" ingen ensamställning på virkesmarknaden. För det tredje har "kartellerna" inte till syfte att påverka priserna utan ägnar sig åt lösning av logistiska problem; i synnerhet sådana som sammanhänger med att tall-, gran- och lövved skall skickas åt olika håll. För det fjärde är det inte på virkesmarknaden som en konkurrensbegränsning skulle ha effekt utan på världsmarknaden för skogsindustriprodukter och där råder konkurrens.

Stämmer detta? När det gäller det första påståendet är svaret enkelt. Kartellerna finns i kartellregistret, så den be-teckningen är inte mitt påfund. På övriga punkter är det lite mer komplicerat, men även där är mitt svar att Hössjer har fel.

Ensamställning

Under efterkrigstiden har det på den svenska virkesmarknaden funnits en stark skogsägarrörelse. Denna har dock aldrig varit en säljarkartell i egentlig mening eftersom dess möjligheter att kontrollera virkesutbudet varit små. Rörelsens storlek innebar dock att virkesmarknaden under de första decennierna efter kriget be-

fann sig i en situation som, åtminstone i vissa avseenden, liknade den som då rådde på arbetsmarknaden med centrala (på virkesmarknaden regionala) årliga prispförhandlingar mellan två parter. I slutet av 1970-talet lämnade emellertid 50 000 skogsägare, eller drygt 40 procent av medlemmarna, skogsägareföreningarna.

Skogsägareföreningarna hade bildats bl a för att motverka den marknads-makt som man ansåg att köparna av massaved hade skaffat sig redan på 1920-talet genom bildandet av regionala karteller. En intressant fråga är därför vad som hände när skogsägarrörelsen försvagades.

Vad jag har kunnat finna (se Bergfors, Bergman & Hultkrantz [1989a]) blev resultatet inledningsvis att massavedsköparnas marknads-makt snarare försvagades än förstärktes. Rotpostmarknaden blom-made upp och dess fritt satta priser vandra-de andra vägar än de officiella listpriserna, som i sin tur korrigerades i de enskilda avtalen med allehanda påslag och provisioner.

Först omkring år 1986 kom en våg av klagomål från skogsägare, sågverk och andra på massavedskartellernas verksamhet. Bolagen/kartellerna hade då börjat vidta en rad åtgärder för att få bättre kontroll över prisbildningen. Dessa innefattade gränsdragningar i regioner där det funnits en viss inbordes konkurrens mellan de regionala kartellerna, åtgärder för att begränsa konkurrensen från finsk och norsk skogsindustri samt åtgärder för att begränsa konkurrensen från köpsågverken.

Monopsonistens vardag är dock full av bekymmer. Norska virkesköpare har nu åter ökat sina värmländska aktiviteter. I Norrbotten har skogsägareföreningen helt sonika sålt virke till finska virkes-handlare när de ansåg sig ha fått för låga priser i Sverige.

¹ Den som vill studera hur denna reglering fungerar i praktiken kan läsa den översikt av samtliga regeringsbeslut enligt denna lag t o m maj 1989 som har sammanställts av Johan Hansing. Den återfinns i Hultkrantz & Wibe [1989].

Det är därför långt ifrån givet att kartellerna till hundra procent lyckas med sin konkurrensbegränsande verksamhet. Bolagen uppger att de vidtagna åtgärderna har givit "positiva" resultat på rotpostmarknaden. Men oavsett detta är det alldeles uppenbart att det förekommer en mycket långt gången konkurrensbegränsande maktkoncentration på virkesmarknaden och i synnerhet på marknaden för massaved.

Man får komma ihåg att när det gäller massaved (och den hälft av timret som efter sågning blir flis och spån) är sågverken, och ibland även skogsägareföreningarna, endast mellanled.

Även om Hössjer uttryckligen förnekar att denna spade bör kallas en spade, så går hans argumentation huvudsakligen ut på att visa att den konkurrensbegränsande aktiviteten trots allt är nyttig eller nödvändig.

Logistiska problem

Ett skäl för detta är att massavedskartellerna behövs för att lösa virkesmarknadens logistiska problem. Detta är inte sant. Samordning av transporter utesluter inte konkurrens om virkesposter.

För det första är detta idag till stor del frågor som kan lösas internt inom respektive företag. Som bekant domineras massa- och pappersindustrin numera av tre stora block. I de flesta fall är därför användaren av massaved "komplett" i den meningen att företaget efterfrågar alla slag av massaved, oavsett träslag.

För det andra går det att lösa frågor av detta slag genom avtal om byten av redan köpta virkesposter mellan enskilda företag. I fråga om massaved visas detta av samarbetet mellan Holmen (granved) och Södra (tall- och lövved). Det skogsägarägda Södra ingår inte i någon köparkartell. Mer allmänt förekommande visas det av de ("bilaterala") bytena av timmer mot massaved mellan köpsågverken och bolagen.

För det tredje, om det ändå är så att "bilaterala" avtal mellan företag inte räcker för att uppnå de mest effektiva lösningarna, så måste det rimligen vara viktigt att alla berörda parter får vara med.

Det vanligaste logistiska problemet är ju att sågtimret skall gå åt ett håll och massaveden åt ett annat. Vad som kan behövas är således en "clearingcentral"/bytesmarknad/"virkesbörs" som även, och i synnerhet, står öppen för köpsågverken. Massaindustrins hantering av de logistiska frågorna inom ramen för egna exklusiva organisationer (inköpsbolagen/kartellerna) är om något ett uttryck för att man vill hålla ett grepp om prisbildningen på virkesmarknaden.

Virkesmarknaden

Ett annat skäl som Hössjer ger för att kartellerna är nyttiga är att låga inhemska virkespriser (monopsonpriser) befrämjar den svenska skogsindustrins konkurrenskraft. Visst kan det vara så, men det sker på bekostnad av en minskning av det inhemska skogsbrukets produktion. Nettoresultatet för samhället är en välfärdsförlust.

Dessutom tror jag att massaindustrin här har gett sig ut på tunn is. Sverige är nu vid sidan av Japan världens störste importör av massaved. Sedan 1983 har svensk industri importerat stora kvantiteter massaved (20 procent av den totala förbrukningen 1988) till samma eller lägre genomsnittlig kostnad än genomsnittskostnaden för inhemsk ved. Som stor aktör på Europas virkesmarknader, där virkesutbudet av allt att döma kommer att fortsätta att öka, har den svenska massaindustrin starka skäl att slå vakt om frihandelsprincip även för handel med råvara. Skogsprodukter är jämte energi EGs stora "underskottsområde". Vi får se upp så att inte denna "svenska modell" sprider sig!

Referenser

- Bergfors, U, Bergman, M & Hultkrantz, L, [1989], *Konkurrensen på den svenska virkesmarknaden*. Institutionen för skogsekonomi, Sveriges lantbruksuniversitet, rapport nr 86.
- Hultkrantz, L & Wibe, S, [1989], *Skogsnäringen: miljöfrågor, avreglering, framtidsutsikter*. Bilaga 8 till LU 90. Allmänna förlaget.
- Lag om träfiberråvara. SFS 1987:588.
- NO, [1987], "Hemmamarknadsskydd - massaved". Beslut 1987:365.